
Recenzije/Reviews

Živa Kos Kecojević in Slavko Gaber (ur.), *Kakovost v šolstvu v Sloveniji*, Ljubljana, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, 2011.

V zadnjem času me je k strokovnemu branju zelo pritegnila znanstvena monografija urednikov Žive Kos Kecojević in dr. Slavka Gabra z naslovom *Kakovost v šolstvu v Sloveniji*. V omenjenem delu so namreč obravnavane za znanstveno preučevanje vedno aktualne vsebine znanstvene discipline sociologije izobraževanja. Te vsebine so: kako dosegati kakovost v šolstvu kot dinamičnem področju, kako narediti izobraževalne sisteme bolj odgovorne za lastno delovanje ter učinkovitost.

Znanstvena monografija je izšla leta 2011 pri Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Sploh je »nastala kot nadgraditev premislekov v delu projekta Zasnova in uvedba sistema ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti vzgojno-izobraževalnih organizacij (2009–2014), ki ga vodi Šola za ravnatelje« (predgovor, 5).

Kvalitete omenjene znanstvene monografije so: zanimivost njenih strokovnih vsebin; težnja monografije, da so v njej čim bolj celovito obravnavane vsebine; vnašanje izkušenj iz tujine; monografija je bogata s podatki itd. Središčna kategorija znanstvene monografije je *kakovost*. Kakovost je znana neznanka; je vselej dinamična kategorija; je subjektivno-objektivna kategorija; je vrednost; je vrednota in še bi lahko navajali njene opredelitve.

Poglavja znanstvene monografije se ukvarjajo s tem, kako ne le ugotavljati, temveč tudi zagotavljati kakovost po posameznih ravneh vzgoje in izobraževanja (od osnovne šole, gimnazijskega izobraževanja do področja izobraževanja odraslih). V monografiji se bralec/-ka sreča z opozorilom, da je zagotavljanje kakovosti kot del dispozitiva varnosti. Namreč »sodobne družbe in šole v njih že nekaj časa delujejo na temelju prepleta treh dispozitivov: suverenosti, nadzora

in varnosti (prim. Foucault, 2008 in 2009)« (10). Vsebine znanstvene monografije se osredotočajo tudi na razmislek o vprašanju, s kakšnimi (katerimi) instrumenti ugotavljati in zagotavljati kakovost v šoli kot sekundarni socializatoriki. Ugotavljanje in merjenje tako imenovane kategorije »dodane vrednosti znanja« predstavlja namreč vselej zelo težavno opravilo. Zato »dodana vrednost znanja že nekaj časa ni več le tema akademskih razprav in posameznih raziskovalnih študij. V marsikateri državi lahko najdemo delujoč sistem dodane vrednosti znanja« (287). Kategorija kakovost mora vedno zanimati vse delujoče akterje na šolskem polju. Ti akterji so: država, učitelji, učenci, starši in tako dalje.

Šola kot sekundarna socializatorica, kot svetovno obstoječa institucija, kot kulturna ustanova, kot strokovna institucija, kot tudi institucija družjenja mladih, mora svoje profesionalno delo stalno samoevalvirati. Samo to je pot do stalne produkcije njene kakovosti. Kakovosti kot izjemno dinamične kategorije, ki jo je možno stalno presegati. V samoevalvirani šoli pa brez dvoma zaseda zelo pomembno mesto učenje. Toda kako voditi, kako uresničevati »kakovostno učenjsko kulturo«? Danes, ko delujejo mnoga digitalna orodja? V delu se bralec/-ka lahko seznani tudi s številnimi težavami pri uresničevanju tako zapletenega procesa, kot je evalvacijska kultura. Evalvacija je vselej zelo občutljivo področje. V takšnem kontekstu imajo vedno zelo pomembno vlogo vprašanja, kot so: Kaj je predmet evalvacije? Kdo je naročnik evalvacije? V kakšnem kontekstu evalvacija poteka?

Omenjena znanstvena monografija je zanimiva za branje za mnoge študente, učiteljice in učitelje zelo različnih kurikulov, za andragoge, za ravnatelje, za oblikovalce politik in tako dalje. Skratka za vse, ki jih zanima stalno ponavljajoče se vprašanje: Kako se razvija šolstvo? Ali deluje kakovostno? Ali je izpolnjevalec odličnih delovnih standardov? Ali šolstvo deluje za javno dobro?

Prav ti premisleki morajo biti stalno prisotni v pluralni, demokratični globalizirani družbi (ne)znanja.

Alojzija Židan

Ivan Bernik in Irena Klavs, *Spolno življenje v Sloveniji*, Maribor, Aristej, 2011.

Avtor in avtorica presojane monografske publikacije soočata dve različni tradiciji znanstvenega in strokovnega srečevanja ter soustvarjanja na polju seksualnosti. Teoretski sociološki vpogled uaja pregled rezultatov reprezentativne slovenske kvantitativne raziskave v starostnem segmentu od 18. do 49. Večkrat javno zastavljeno vprašanje, ali so rezultati iz leta 2000, ki jih je prinesla prva pregledna raziskava spolnega vedenja v Sloveniji, v času hitrih družbeno-kulturnih sprememb še relevantni, iz naše perspektive ne prina-

ša negativnega odgovora; gre za določen vpogled v stanje in trende v spolnih praksah v določenem obdobju in v treh generacijskih segmentih. Tak nabor ima skozi smiselno in distancirano razumevanje (na previdnost pri razumevanju kvantitativnih rezultatov napotujeta tudi avtor in avtorica) navsezadnje komparativno vrednost. Iz naše perspektive se zdi pomembno analitično pospremiti rabo konceptov, kategorij in interpretativni okvir predstavitve raziskovalnih rezultatov.

Za razumevanje avtorskega pristopa v obravnavanem delu pa je treba opozoriti še na drugo plat prisotnega strokovnega in znanstvenega domača. Bolj kot teoretsko zanimanje ga opredeljuje sociološki empirizem, bolj kot pri raznoterosti interpretativnih možnosti v luči kulturnih izzivov na področju se zadržuje pri številčnih argumentih v potrditev določenih glavnih tokov seksualnosti. Slednjega, glede na metodologijo nujne osredotočenosti na *mainstream*, se avtor in avtorica tudi zavedata. Poleg tega so se »radikalne«, bolj alternativne seksualne prakse skupaj s plastičnostjo spolnih in seksualnih identitet razcvetele z generacijo, ki je študija ne vključuje (ne le zaradi izključitve mlajših od 18. let, temveč tudi zaradi časovne umestitve raziskave). Dejavna želja po ustvarjanju novih seksualnih paradigem se je razmahnila s pospeševanjem kibernetizacije in digitalizacije; s tem povezano pomembno vlogo v aktualnem seksualnem življenju ima gotovo tudi pornografizacija kulture, ki v Sloveniji beleži začetek svojega vzpona v letu 2003 (Šribar, 2006). Tako sproženih sprememb raziskava ni mogla niti zaznati. Je pa čas raziskave in njenih rezultatov korektno opredeljen s tedaj odmevnimi sociološkimi dojemanji seksualnosti in odnosov, ki aplicirajo družbeno-kulturne tokove »pozne« ali »visoke« moderne¹ na področje seksualnosti in intimnih razmerij – ali pa celo (so)opredeljujejo t. i. pozno moderno s spremembami v pojmovanju partnerstva in intime (najbolj znani med temi sociologi in sociologinjami so gotovo Bauman, Giddens in par Beck-Gernsheim).²

Strogi empirični pristop (ki pa ga, kot bo izpričano v nadaljevanju, mehčajo interpretativne domneve) avtorja soočata s povzetimi teoretskimi razpravami in ga razumeta kot spoznavno privilegirani pristop (str. 22). Ob zaznanih spremembah (prej evlucijskih kot revolucijskih) v pojmovanju in

1 Obdobje v okviru druge sociološke smeri, ki je zaznamovana s poststrukturalizmom in dekonstruktivizmom, označujemo z izrazom postmoderna, a tudi v pričujočem delu je izraz uporabljen v navajanju Baumana (str. 18).

2 T. i. pozna moderna reflektira intimo in spolnost na dveh navidezno izključujočih se ravneh: več seksualne svobode in hkrati več medosebnih dogovarjanj glede spolnosti. Opuščanje tradicionalnih norm in s tem družbeno-kulturnih zavez v spolnosti ne prispeva k manjši odgovornosti na individualni ravni: Prav nasprotno, v skladu z delom navedenih avtorjev in avtorice se vzpostavljajo novo normirana seksualna, intimna in partnerska vodenja. Ob tem sta najbolj značilna spolno uravnotežena *delovanjskost* (*agency*) na področju spolnosti in, kot že navedeno, njeno partnersko upogajanje.

udejanjanju spolnosti se Ivan Bernik in Irena Klavs sprašujeta, kako da bistveni značilnosti sprememb, individualizacija in racionalizacija, obe že integralna dela moderne, učinkujeta na polju spolnosti šele v drugi polovici 20. stoletja. Odgovor najdeta v sistemski teoriji diferenciacije družbe, v skladu s katero imajo posamezna področja družbenega življenja dokaj avtonomen razvoj (str. 21, 27). Naj dodamo, da tudi sama seksualnost v smislu korespondiranja z določenim kulturnim obdobjem in družbenorazvojnimi trendi ni enovita, tako da ji v času ob prelomu tisočletij lahko pripišemo tako moderne kot poznomoderne oz. postmoderne značilnosti. V nadaljevanju avtor in avtorica preizprašujeta možne razlike med »zahodnimi« in »postsocialističnimi« družbami na polju seksualnosti, pri čemer ugotavljata, da homogenizacija znotraj teh dveh skupin ni upravičena. Obenem razbirata, da obstaja določena sočasnost v strukturiranju spolnosti, ki pa nima ustreznice v enaki intenzivnosti ali celo sami pojavnosti javnega govora o seksualnosti (str. 33–34).

Prikazi in razumevanja pridobljenih rezultatov so razdeljeni v šest delov. Ti so: metodološka umestitev raziskave, vez med partnerskimi zvezami in spolnostjo, prvi spolni odnos, seksualne (tj. spolne) prakse, tveganja v spolnosti, seksualna dejanja in diskurzivne dimenzije. Izza pričujočega opisnega povzemanja vsebinskih sklopov pa se skriva avtorska idejna in spoznavna usmerjenost v razmerju do že izprijanega »poznomodernega« okvira in specifičnih odkritih ter prikritih konceptualizacij in same terminologije. Tako je raba terminov s korenem spol v navezavi na spolno (kot seksualno) danes izrazito dvoumna; denimo že v sami sintagmi spolne prakse, ki danes dajo misliti tudi na ospotenja oziroma identitetno plastičnost spolov, ki ni več samo stvar alternative v življenjskem slogu in teoriji. »Spolno« je v sodobnem teoretskem diskurzu bolj zavezano spolni identiteti kot seksualnosti. Medtem ko »tveganja« v enem od naslovov poglavij in skozi razpravo umeščajo Ivana Bernika in Ireno Klavs v sociološki refleksivni okvir, ki ga ni zaznamovala le »pozna moderna«, temveč tudi neoliberalni diskurz navideznega uravnoteženja škod (z delovanjem proti »tveganjem«), ki jih povzroča kapital s svojimi učinki na življenjske vsakdanjosti.³ Indikativna je tudi izbira in hierarhična umestitev tem. Pomemben plasma tematizacije prvega spolnega *odnosa* (ki je sam po sebi vprašljiva kategorija⁴) je argumentiran s sklicem na tuje raziskave, kar pa mu ne odvzema duha konvencionalnih predstav o seksualnem življenju. To potrjuje tudi dokazovanje povezanosti med starostjo pri prvem spolnem odnosom in kasnejšimi seksu-

3 Na polju seksualnosti se tako dandanes (navidezno?) konstruktivna tematizacija tveganj v segmentu otrok in novih medijev sooča s privilegiranim pornokapitalom.

4 V izpostavljeni primerjalni opredelitvi med različicami spolnega odnosa in vaginalnim stikom ni prav jasna razlika med slednjim in oralnim odnosom (str. 57).

alnimi navadami, ki empirično lahko vzdrži (ob zadržku zaradi šibke opredelitve samega spolnega odnosa), vprašanje pa je, kaj bi izpostavila kombinacija kvantitativne in kvalitativne raziskave. Šele slednja bi lahko izpričala opotekavost in situacijskost spomina, ki lahko opredeli kot prvo spolnost dogodek, ki uhaža že tako izmuzljivi definiciji spolnega odnosa. Vsekakor pa pomembna umestitev prvega spolnega odnosa v raziskovalno tematsko hierarhijo priča o vztrajni družbeno-kulturni konstituiranosti pomembnosti t. i. prvega spolnega odnosa, ki je obenem še vedno pomensko zaznamovan z razmerjem med ženskami in moškimi. Avtor in avtorica ugotavljata v interpretaciji raziskovalnih rezultatov, da se »s krepitvijo permissivnosti spolne morale individualni pomen prvega spolnega odnosa ne zmanjšuje, pač pa celo povečuje« (str. 156). Obenem v sklepnem delu ustrezno ugotavljata, da je raziskovanje samo »del spolne kulture ter hkrati rezultat in dejavnik njene spreminjanja« (str. 181).

A preglejmo argumente o pomenu prvega »spolnega odnosa« (poglavje *Nepozabni prvi*): gre za ključni mejnik v »spolni socializaciji«, ⁵ ki je zaradi bolj fleksibilnih norm individualno formiran in v določeni meri ali s precejšnjo gotovostjo napoveduje tudi kasnejše spolno vedenje (podatki tujih raziskav, str. 96 in 101). Pričujoči slovenski rezultati empirično, kot že nakazano, potrjujejo povezanost med zgodnjim prvim spolnim odnosom in kasnejšim »tveganim« spolnim vedenjem (str. 103). Ob tem je treba poudariti, da sta bili kategoriji za disagregacijo poleg spola tudi (ne)religioznost in vrsta družine (enostarševska ali dvostarševska), pri čemer zlasti to slednje kategoriziranje metodološko obremeni raziskavo z ideologijo družinske genealogije varne spolnosti. Zakaj ne o začetkih seksualnosti skozi kategorizacijo družbenega sloja ali ekonomskega razreda, kar bi gotovo prispevalo k senzibilnosti pričujočega raziskovanja v sodobnosti? Tudi vez med »prvim spolnim odnosom« in nadaljnjim seksualnim življenjem je dokaj poljubna (prav tako četrto poglavje in nato še str. 142), z enako relevantnostjo bi lahko individualni potek seksualnosti napovedoval določen način izražanja zgodnje radovednosti za spolnost ali, denimo, otroška masturbacija v letih, ko so prvi sublimacijski procesi sicer že predelani.

Podobno osredotočenost na tradicionalne družbeno-kulturne okvire seksualnosti kaže obravnava homoseksualnosti (in lezbistva): slabi trije (moški) in dobra dva (ženske) odstotka raziskovanega vzorca s tovrstnimi (ali verjetnimi tovrstnimi) izkušnjami (str. 88) so povsem poniknili v poglobljanju tematiziranja spolnosti, z izjemo podpoglavja v sklopu raziskovanja odnosa med spolnostjo in zvezami. Po izpostavljenih indikatorjih avtor-

5 Delo se tudi v zadnjem delu vrača k »prvememu spolnemu odnosu« (raziskovanje mnenj o pravi starosti/času za pričetek spolnega življenja); izstopa trditev, da se s krepitvijo seksualne permissivnosti njegov individualni pomen celo povečuje (str. 156).

ske umeščenosti v obravnavanem delu velja pregledati še druge interpretacije kvantifikacij (poleg »prvega spolnega odnosa«), ki prav tako odražajo avtorska stališča in vednostni okvir skupaj s specifično sociološko usmeritvijo. S to nalogo uokvirjamo tudi razsežnost pričujoče recenzije, ki se ne in se niti ne more poglobljati v problematiko kvantitativne metode izven izhodiščnega kategoriziranja in njegovih epistemoloških učinkov. Interpretacije, ki so osnovane na kvantitativnem naboru podatkov, bomo tudi v nadaljevanju soočali z drugačno vednostjo in znanostjo o seksualnosti. Ob tem je naše pomembno paradigmatško izhodišče – poleg kritične distance – tudi opredeljevanje skupnih interpretativnih mest. Poudarek samega monografskega dela, da se je obravnavano raziskovanje zgledovalo po tujih raziskavah (zlasti britanski iz let 1990–1991), gotovo priča tudi o vzorih v interpretaciji. Uporaba rezultatov in tolmačenj domačih raziskav pa je imela drugo funkcijo: deloma je nadomestila manko najmlajše, mladostniške starostne skupine v vzorcu. Preden preidemo k jedrnemu delu, pa vendar še opazka ali kar metodološki problem: ankete so opravljale zgolj anketarke ne glede na spol anketirane osebe, kar kaže na zasidranost tradicionalnih spolnih vlog v izvajanju raziskave.

Prvi sklop raziskovalnih rezultatov in njihova interpretacija se nanašata na organizacijski okvir spolnosti. Poglavje *Partnerske zveze in spolnost v Sloveniji* uvodoma izpostavlja nasprotje med poznomoderno predstavo o »prostolebdečem« seksualnem uživanju in faktičnim udejanjanjem spolnosti. A gotovo se je spremenil odnos do modusa intimnih/partnerskih zvez s »pluralizacijo in fleksibilizacijo« (str. 67). To pa nekako ni zamajalo vere v zakonsko zvezo (tudi avtor in avtorica govorita o takem romantičnem odnosu)⁶ in v (sedaj sicer tudi zaporedno) monogamnost (str. 70, 83, 174). Četudi raziskava dokazuje normo kršitve monogamije (str. 69), ki je še vedno tradicionalno bolj poudarjena pri moških (str. 74),⁷ pa gre za vztrajnost predstave o tem, kaj je moralno prav. Tu so se v najmlajši raziskovani generaciji stališča moških približala stališčem žensk (str. 165). Kulturno indikativen je nacionalno primerjalni podatek, da ženske po številu spolnih partnerjev⁸ zaostajajo za zahodnoevropskim povprečjem in celo za evropskim minimumom (glede na države, kjer so bile raziskave sploh opravljene, str. 82). Monogamna norma je, kot razvidno, zanje v veliki meri tako stvar načela kot

6 Monografiji lahko pritrdimo v impliciranem mnenju, da se je romantika preselila od ljubezni (in fizične ljubezni), ki sta se racionalizirali, k zakonski zvezi.

7 Pričakovano imajo moški tudi več kvantitativne seksualne koristi od samskega življenja, čeprav ni odveč pomislek o resničnosti posredovanih podatkov (str. 74). Stigma seksualne abstinence je za moške mnogo večja, kar razbiramo tudi že iz manka zmerljivke za moške brez intimnega partnerstva, medtem ko je za ženske v zrelejših letih zmerjanje ali etiketiranje z nezadovoljeno žensko prej običaj kot izjema, posebno pri starejših generacijah.

8 Okvir presoane raziskave je pač heteronormativen.

prakse. Se pa fleksibilnost partnerskih zvez pripisuje ravno spremembam v seksualnosti žensk, ki so povezane, kot zapisano, »s spreminjanjem njihovega položaja na drugih področjih družbenega življenja« (str. 84). Tu bi vendar veljalo spomniti na nekonsistentnost trditve v primerjavi z izhodiščno tezo o neenovitem razvoju različnih sfer družbenega življenja. Kljub spremembam je prav seksualnost tista (poleg čustvovanja), kjer se razmerja moči med spoloma najpočasneje rahljajo v prid izboljšanja položaja žensk. V interpretaciji bi bilo zato bolj konstruktivno eksplicitno pokazati na ambivalence v spolnih vlogah žensk v seksualnosti. Poleg zvestobe (faktične in vrednotne) je inhibicijski dejavnik pred živahnejšim seksualnim življenjem še presežna želja po zakonski zvezi oziroma njenem ohranjanju in vezanost spolnosti na partnerstvo (domnevno) celo v najmlajši anketirani generaciji (129). To vse pa gotovo integrira tradicionalna vloga žensk v spolnosti in intimi. Razlika med moškimi in ženskami glede sočasnih partnerstev v spolnosti se generacijsko manjša, četudi je ta podatek »mehkejši« z vidika interpretacije avtorja in avtorice, da gre za obdobje prehoda med dvema partnerstvom v mladi generaciji (rezultati v segmentu rojenih med leti 1975 in 1982, str. 87).

Kakovost seksualnega življenja je opisana v poglavju o seksualnih praksah. Kot ugotavljata avtor in avtorica, vedenjske raziskave pričajo o kulturnih normah in njihovi »uporabi« (poudarek Bernik in Klavs). Zadevno raziskovanje, ki je usmerjeno k heteroseksualnim odnosom, izpostavlja normativnost »vaginalnega odnosa«.⁹ Napoved tega dognanja z opozarjanjem na repertoar »možnih praks, ki jih dopuščata biološka plastičnost,« je že spet učinek tradicionalne predstave o spolnosti. Raziskava sicer ugotavlja pluralnost seksualnih praks, a ostaja v okviru danes že klasičnih elementov spolnosti, ki, denimo, ne vključujejo rabe t. i. erotičnih pripomočkov ali oblik seksualnosti, ki prečijo meje intime v dvoje ali pa celo širijo razumevanje konsenzualnosti.¹⁰ Na ta način delo vzpostavlja mejo med pripoznanimi (legitimnimi?) praksami in tistimi, ki jih moramo pustiti na nevidnem obrobju spolnosti.

V zvezi z obstoječimi tematikami je iz naše perspektive najbolj indikativen podatek o analnih seksualnih praksah, ki bi zaslužil temeljitejši interpretativni pristop. Analni spolni odnos ima v primerjavi z britanskimi raziskovalnimi rezultati in tistimi iz ZDA visok delež. Pri moških v heteroseksualnem odnosu (za to tu gre) je bil celo višji kot na Finskem, ki velja za najbolj »izkušeno« državo na tem področju seksualnosti (str. 118–121). Ta podatek bi se dalo prebrati skupaj s predhodno interpretacijo, da izpričano

9 Zanimivo je, da je merilo lezbičnega spolnega odnosa v obravnavanem delu zgolj oralni odnos (v nasprotju z homoseksualnim, ki je oralni in analni) (str. 88).

10 Taki podatki bi bili koristni v obravnavi, denimo, uvajanja legitimnosti s/m praks in v njenem feminističnem preizpraševanju (Raymond, 2001: 172).

nizek delež moških izkušenj s homoseksualnostjo dokazuje močno prisotno heteronormativnost (str. 92). Z drugimi besedami, v Sloveniji je veliko prikritih in potisnjenih homoseksualnosti, kar je lahko v korelaciji s priljubljeno stjo analnega odnosa pri deklarirano heteroseksualnih moških. V potrditev teze bi veljalo preveriti, če v tujih kvantitativnih raziskavah obstaja ta interpretativna vez, osnovana na korelaciji omenjenih podatkov. Ženske analnega odnosa ne preferirajo in se v tem primeru – v skladu z diskretno dikcijo avtorice in avtorja dela – podreajo moški želji. Nakazana teza za interpretacijo pogostosti analnega spolnega odnosa pri moških v heteroseksualni intimi (kljub zadržkom žensk) je v pričujočem delu opuščena, edina razlaga, tako rekoč opravičilo glede tega rezultata, je »eksperimentiranje«, ker analni odnos običajno ni stvar redne seksualnosti (str. 122).

Naj se s poudarki, ki so osmišljeni s feministično teoretsko in antropološko perspektivo, lotimo še zadnjega dela knjige. *Tveganja*, tj. potencialne in faktične škode kot posledica določenih oblik spolnosti so strukturirane z vidikov informiranosti, konfliktnih komunikacij, uporabe zaščite pred nosečnostjo pri prvem spolnem odnosu. Avtor in avtorica opozarjata na manko raziskovalnega diskurza o zadovoljstvu v spolnosti, kar pripisujeta pandemiji zaradi virusa HIV in posledični medikalizaciji razumevanja tega polja človeškega delovanja (»varna«/»tvegana« spolnost, str. 134). Podatki o informiranosti o spolnosti oporekajo mitu o moškem »mentorstvu«; povzemanje teh rezultatov je v knjigi sicer nekoliko razvezano, a gotovo je, da je prvi spolni partner veliko manj informativen za ženske kot obratno; zato tudi bi veljalo preveriti stabilnost trditve, da imajo mlade ženske »praviloma« starejše seksualne partnerje – tako avtor in avtorica namreč razumeta podatke o kvantitativno presežnem spolnem življenju žensk glede na moške v najmlajšem raziskovanem segmentu (str. 136, 138, 129). Kot posebej pomembna razumemo vprašanja o eksplicitnih in implicitnih prisilah (»prepričevanjih«) v spolnosti, pri čemer je naslov podpoglavja, ki vključuje to tematizacijo, nelegitimno olepševalen (*Konfliktne situacije v spolni komunikaciji*) – obenem pa je delno metodološko spolno pristranski na škodo moških. Vprašanje o dogodku/dogodkih z nasilnim spolnim odnosom tekom celega življenja je bilo namenjeno zgolj ženskam, kar že spet kaže na vztrajnost ozadenjske ideje pričujočega raziskovanja, da je »anatomija usoda«. Kadar ni konstantnega zavestnega nadzora, je anatomija spolnega odnosa očitno prav lahko razumljena skozi paradigmo moško-penetrirajoče-agresivno/žensko-sprejemajoče-pasivno. Velik odstotek (16 %) žensk je pričalo o tem, da so bile v prvi spolni odnos »prepričane« (tako je trdil manj kot vsak stoti moški), a modus z najmlajšo generacijo anketiranih žensk ni bil več tako pogost. Kar 12 odstotkov žensk je bilo najmanj enkrat v življenju prisiljenih v spolni odnos (str. 140, 141).

V nadaljevanju tematizacija okužb s HIV načena mit o večji pozornosti žensk do telesa: avtor in avtorica ugotavljata, da je delež moških, ki so zaradi možnosti obolenja spremenili svoje spolno vedenje, v vseh treh anketiranih generacijah višji od deleža žensk (str. 148). Tu lahko preverjamo moč dveh diskurzov, ki interpelirajo ženske: skrb za telo in na drugi strani prepuščanje ali tiho popuščanje v heteroseksualnih razmerjih. Kor je razvidno, je zmagoviti drugi diskurz, ki je konstitutiven za neenako razmerje moči spolov v spolnosti. Zaključna tematizacija, poglavje *Spolnost v besedah in dejanjih* uvodoma ustrezno opredeli odnos med stališči in vedenjem kot dvosmeren (str. 155). Obenem pripozna obstoj sočasnih spolnih kultur s tudi nasprotujočimi si vrednotnimi usmeritvami. Tematizacija poleg mnenj o pravem času za začetek spolnega življenja vključuje še preverjanje odnosa do nezvestobe, homoseksualnosti, abortusa ... Na tem mestu izpostavljamo zgolj ugotovitvi, da je Slovenija »bolj ‚mononormativna‘ kot heteronormativna« in da teži razmerje med ultimativnimi stališči do abortusa (»vedno narobe«/»nikoli narobe«) k bolj libertarnemu koncu (19,6 %/26,7 %), četudi vmesni rezultati pričajo o veliki ambivalenci (str. 168, 162).

V zaključek pričujočega kritičnega branja gotovo sodi ugotovitev, da je širša prezentacija raziskave in njenih rezultatov ter tolmačenj dobrodošla (zlasti v kombinaciji z novejšimi in manj obsežnimi raziskavami s tako imenovanim verjetnostnim vzorcem, ki jih delo vključuje), kot platforma za primerjavo z morebitno sledečo nacionalno pregledno raziskavo na področju in kot njen morebitni vzor pa ima omejeno vrednost. Pokazal se je niz konceptualnih in kategoričnih zadržkov; in čeprav kvantitativna metodologija ni in ne more biti v našem kritičnem dometu, lahko z gotovostjo zatrdimo, da se je vmes zgodil tudi metodološki premik s poudarkom na kompleksnejšem intersekcionalnem pristopu, ki je pomemben tako za kvalitativne, kvantitativne in mešane raziskave. V vsakem primeru prinaša s seboj nujno po bolj premišljeni epistemološki/kvalitativni podstati. O slednjem priča tudi praksa zadnje obsežne slovenske raziskave (ki je bila del mednarodnega raziskovanja), vključujoče področje spolnosti (segment mladoletnih, gl. Drglin, Mihevc Ponikvar in Zupanič, 2011). Zlasti kategorije za pridobivanje podatkov so družbeno in kulturno bolj senzibilne.¹¹

Renata Šribar

11 Pri pisanju recenzije je bila uporabljena naslednja literatura:
Drglin, Z., Mihevc, P. B., Zupanič, T. (2011). Spolno vedenje. V: Jeriček, K. H., et al. (ur.). *Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanih vedenjih slovenskih mladostnikov*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja v Sloveniji, 236–246.
Raymond, J. (2001). Pornography and the Politics of Lesbianism. V: Itzin, C. (ur.). *Pornography. Women, Violence and Civil Liberties*. Oxford, New York: Oxford University Press, 166–178.
Šribar, R. (2006). *O pornografiji: porno konstrukcija in feministična rekonstrukcija seksualnosti*. Ljubljana: Sophia.